

ADAMCZYK KATALIN

„HA A SZÜKSÉG ÚGY HOZZA...”

(INTERJÚ KOVÁCS TIBOR BENEI GYÓGYÍTÓVAL, ÖNTŐVEL)

A felvilágosodás kora óta foglalkoztatja a néprajzkutatókat a néphit és a népi gyógyítás kapcsolata, hiszen e két tárgykör a legtöbb esetben találkozik egymással. Dömötör Tekla¹ úgy fogalmaz: „*minél alacsonyabb fokon áll az orvostudomány, annál több tere nyílt a babonás mozzanatoknak*”. Kárpátalja legmagyarabb csücskében, a kisebb beregvidéki falvakban az orvosi ellátás sok helyen még a huszadik század második felében sem volt megfelelően biztosítva. Hiába jöttek létre a felcserközpontok, a helyi emberek jobban bíztak a falusi specialisták tudásában, mint a modern orvostudományban. Ez adhat magyarázatot arra, hogy az egykori Bereg vármegye településein még akkor is van egy befogadó réteg, amely igényt tart javasokra, gyógyítókra (a kárpátaljai magyar közösség nyelvében és tudatában a gyógyító, a javas/jós és a babonázó /babonás/ szinoním fogalmaknak számítanak²), amikor nyugati szomszédaink már csak múlt századi forrásokban találkozhatnak a népi gyógyászat hasonló módszereivel. A Beregszászi járásban 2010-től napjainkig tartó kutatásaim során azt tapasztalom, hogy a falusi közösségeknek nem csupán az emlékezetükben, de napi gyakorlatukban máig elevenen élnek a gyógyító hagyományok. „*Népi gyógyítók ott vannak, ahol a közösségnek igénye van rájuk*.”³ – mondja Kótyuk Erzsébet. A lokális tradíciók páratlanul gazdag tudásanyagot halmoznak fel a történelem folyamán, ez a tudás pedig mindig a közösség túlélését szolgálja az adott társadalmi és természeti környezetben.⁴ Mindennek Kárpátalján – ahol a kisebbségi létben a hagyományok ápolása az egyik legerősebb fegyver a beolvadással szemben – különösen nagy a jelentősége.

Bár szinte minden beregvidéki családban ismernek gyógyító praktikákat, a falusi „specialista” (mint például a javasasszony, gyógyító, öntő) szerepére csak néhányan vállalkoznak. A családokban általában az asszonyok foglalkoztak az emberek gyógyításával, míg a férfiak legtöbb esetben a

¹ DÖMÖTÖR 1981:134.

² KÓTYUK 2020:60.

³ KÓTYUK 2020:222.

⁴ HOPPÁL 2011:147.

beteg állatok orvoslásához értettek.⁵ Bene település egyik különlegessége, hogy itt napjainkban két gyógyító specialista férfi is tevékenykedik: egyikük M. László, akivel 2011-ben sikerült mélyinterjút készítenem. Sokáig nem tudtam, hogy a faluban más is foglalkozik a hagyományos gyógyítással. A szakirodalom általánosan elfogadott tényként kezeli, hogy a gyógyító ismeretek terén lényeges generációs különbségek vannak, vagyis: a fiatalabb korosztály sokkal kevésbé ismeri és alkalmazza ezeket a praktikákat, mint az idősebbek. Ezt vizsgálva született az az ötletem 2023 őszén, hogy egy olyan internetes fórumon tegyek fel erre vonatkozó kérdést, ahol a csoport tagjai kisgyermekes édesanyák, tehát a fiatal generáció képviselői. Az általam írt posztban arra kérdeztem rá, hogy mi a véleményük a „megverődött” gyermek szenes vízzel való kezeléséről, alkalmazzák-e otthon saját gyermekükön, hatásosnak ítélik-e a módszert. A nyilvános (tehát bárki számára elérhető) válaszok zömében elítélték még a felvetést is, sokan felháborodásukat fejezték ki, hogy a modern világban létezik még olyan ember, aki kiteszi a gyermekét „ilyen sátáni babonázásnak”. Néhány percen belül azonban legalább ennyi privát üzenetet is kaptam a fórumot követő édesanyáktól, akik megerősítették, hogy mind a mai napig gyakorolják ezeket a praktikákat, de szégyellték nyilvános kommentben megírni mindezt, félték attól, hogy a csoport többi tagja elítéli őket. Többen részletesen megosztották velem az olyan, specialistát nem igénylő, bárki számára elvégezhető egyszerűbb módszereket, mint például a szenes víz készítése, és akadt olyan személy, aki javast ajánlott szemmel verés ellen. Így szereztem tudomást Kovács Tibor benei gyógyítóról, akit természetesen azonnal megkerestem. A benei javas közlékenységének, közvetlenségének köszönhetően sikerült egy több mint egyórás hangfelvételt készítenem.⁶

– Kérem, meséljen a tevékenységéről! Mivel foglalkozik, kik és miért keresik meg Önt? Hogyan segít azokon, akik Önhöz fordulnak?

KT: Ma is fölhívtam egy nagymama, hogy az unokája nagyon sír, és csináljak valamit, ha Istent ismerem. Mondtam, egy pár perc múlva kezdem, de távlatból, tehát nem hozták ide. Már minden rendben van.

– Akkor ez a gyermek nem falubeli volt?

KT: Nem, messze volt. Az az igazság, hogy én olyan húsz-huszonkét évvel ezelőtt falusi turizmussal foglalkoztam, sok emberrel kerültem így kap-

⁵ KÓTYUK 2020:202.

⁶ Tibor nem kért anonimitást, vállalta, hogy az interjú szövege a saját nevével jelenjen meg.

csolatba. A legtávolabbi Észak-Írországból volt, ugyanis van egy ismerősöm, akinek a lánya oda ment férjhez. Felhívott egyszer olyan fél tizenegykor ez a barátom, mondja, hogy csinálj valamit, Tibikém, mert az unokám sír. Mondtam, jó, máris csinálom. És ez volt többször is, egy év alatt több ilyen eset is volt. Mondom, Pisti, és mi van a gyerekekkel? Azt mondja: Tibikém, ahogy csinálod, a gyerek tíz perc múlva alszik, mint a tej.

– *De mi az, amit csinál ilyenkor?*

KT: Hát, ez egy fohász. Én egy fohászt csinállok, de ez öröklődő tudás. Én olyan öt-hat éves lehettem, amikor a nagyanyám már mondta, hogy ezt rám fogja hagyni, ez az anyai nagyanyám, de az apu oldaláról is volt a rokonságban, aki így ráolvasott, meg meg is öntött, tehát, ha nagyon meg van verődve a gyerek, megijed valamitől, akkor viasszal a feje fölött megöntöm, ha valaki megront valakit, akkor kiadja a viasz, olyan formát vesz fel. Én akkor leveszem róla. Azt is kiadja a viasz, hogy mivel okozták, mivel csinálták ezt a rontást.

– *Akkor ez Önöknél egy családi hagyomány, és mind a két oldalról megörökölte. Ehhez kell egyfajta tehetség, vagy hajlam, hogy fogékony legyen a gyógyításra, vagy bárki el tudja sajátítani ezt a tudást?*

KT: Az a véleményem, hogy kell tehetség hozzá, mert nagyanyám már nekem mondta – akkor már nagyobb voltam, tizenvalamennyi éves –, hogy: „Tibi, itt lesz a sótartó alatt eltéve, majd, ha esetleg meghalnék, hogy mit kell, meg hogy kell csinálni.” És nem én találtam meg, apu találta meg, nekem nem is mondták, majd körülbelül vagy egy év múlva mondta apu, hogy próbálkoztak, de nem hatott semmit. Úgyhogy ideadták, mondta, hogy: „Tibi, ezt neked, terád hagyta, próbáld!” A szöveg le volt írva, úgy hagyta a sótartó alatt, hogy vigyem tovább a halála után. Én is tovább fogom adni, az én halálom után is el lesz téve, de jelenleg még nincs meg, hogy kinek, nem látok még olyat, akibe az van.

– *Miből lehet látni, hogy valakiben megvan ez a tehetség?*

KT: Nem tudom. Szerintem megérezném.

– *Milyen régre vezethető vissza ez a tudás a családon belül?*

KT: Őszintén szólva nem tudom, mert a nagyanyám az ezerkilenszázban született, ő egy ukrán asszony volt, neki a neve Hleba volt, innen, a szomszéd faluból jött férjhez, szóval, hogy ő honnan tanulta, azt nem tudom.

– *Őn szerint az ukránoktól vagy a magyaroktól ered a rontás, a javasság, a gyógyítás hagyománya?*

KT: A rontás az én szerintem nem kötődik nemzethez, mindenhol megvan.

– *És kik hisznek erősebben benne, az ukránok vagy a magyarok?*

KT: Én magyar közösségben lakom, így engem leginkább magyarok keresnek meg, de bizonyára, ha ott lakték, a „Nagyukrajnába”, akkor ők fordulnának hozzám. De amikor így ukránokkal beszélgetek – akár a falusi turizmussal kapcsolatban is – akkor ők mondják, hogy az ukránok is nagyon hisznek az ilyesmiben. Tán én azt mondom, még jobban is, mint a magyarok.

– *Melyik korosztályból fordulnak legtöbbször Önhöz segítségért? A fiatalabbak vagy az idősebb generáció képviselői, esetleg a kisgyermekes szülők?*

KT: Leggyakrabban inkább a kisgyerekes szülők.

– *Milyen településekről szokták leginkább megkeresni Önt?*

KT: Nem számít. Van úgy, hogy... például az egyik barátom, a volt polgármester, azt már tudom, ha olyan fél tizenkettőkor csenget, akkor az unokája gondban van. Aki tudja a telefonszámom, az bármikor hívhat. Van erre direkt egy másik telefonom, egy picike, ilyen régi fajta, ezt még a mezőre is hordom magammal, mindig a zsebemben van. És akkor csengetnek, még amikor a mezőn is vagyok, mikor dolgozok, akkor is felhívnak. Akkor én leülök egy tíz percre, és csinálom a dolgomat. Bárhol meg tudom csinálni, nekem nem kell ott lenni. De mikor nagyon meg van verődve, mikor már nagyon beteg, akkor el kell hogy hozzák a gyereket, és én akkor megöntöm viasszal.

– *Amikor a távolból gyógyít, imát vagy fohászt mond?*

KT: Fohászt mondok.

– *Ennek a fohásznak a szövegét meg tudná osztani?*

KT: Nem. Nagyanyám nekem azt mondta, hogy ne mondjam el senkinek. Annyit elmondhatok, hogy a fohászbba bele van foglalva a gyerek keresztnéve, és háromszor kell megismételni ezt a fohászt, a fohászbba beiktatjuk, hogy mit kérünk. Meg persze koncentrálni kell. Összpontosítani kell arra a névre, arra a gyermekre, hiába nem látom. Oda kell hogy figyeljek, nem mehet közben a tévé, vagy nem lehetnek olyankor bent a gyerekek. Inkább megkérem őket, hogy maradjanak csendben, de legtöbbször félre vonulok. Körülbelül tíz percet vesz igénybe ez az egész.

– *Említette, hogy van, aki naponta telefonál. Ennek mi az oka? Van, aki ilyen gyakran megverődik? Meddig tart az Ön által elmondott fohász ereje?*

KT: Itt nem arról van szó, hogy csak egy napig tartana a fohász. Egszerűen van olyan gyerek, aki gyakrabban ijed meg. Van, aki két hét vagy két hónap múlva csenget legközelebb, mert akkor verődik meg a gyermeke.

Volt egy nagyon érdekes, különleges eset, az is rokonom, távolabbi unokaöcsém a srác. Megnősült a szomszéd faluba, Váriba. Aztán egyszer – épp vendégek voltak itt, turisták – este kilenc órakor eljön hozzám, azt mondja: „Bátyja, segítsél, a kisfiam három éves, úgy áll, hogy megfele hal.” Mondom, ne csinál már, hogyhogy megfele hal? Azt mondja, behordták már Debrecenbe, onnan Pestre, de sehol sem tudják, mi a baja, csak kékül és kékül. De semmi baját nem látták az orvosok. Aztán Fehérgyarmaton – egy nővér vagy egy orvosnő, nem emlékszem pontosan, nem akarok hazudni azt mondja nekik: „Hisz maga ilyenekben?” Azt mondja, igen, a nagybátyám is csinál ilyet. Azt mondja neki a nővér, menjenek el hozzá. Elvittek engem oda. Én meg vittem a viaszt, oda már vittem a viaszt. Amíg vittek odafele kocsival, addig én már csináltam magamban a ráolvasást, aztán oda megérkeztünk, a nagymama fogta az ölében. Én megolvastottam a gázon a viaszt, hideg vizet a másik mélytányérba, satöbbi, szóval előkészültem, megöntöttem a gyereket, a gyerek még sírt, sírdogált néhány percet a maga módján, szóval nem mintha elvágták volna baltával, de látszott rajta, hogy lélegzett nagyokat. Közben én hazajöttem. Eltelt három nap, jön a fiú. Azt mondja: „Tibi bátyja, mit csináltál a fiammal? Nem alszunk három napja!” Mondom, hogyhogy nem alsztok három napja? Nem alszunk három napja, mert talut teszünk az orra alá, hogy nem-é má meghalt, azt mondja. Annyira megnyugodott, annyira ki volt már a gyerek merülve, hogy akkor, mikor én eljöttem, a gyerek elaludt, és két napig aludt.

– *Akkor ez a gyerek nem csupán megverődött, hanem valamiféle átok vagy rontás volt rajta?*

KT: Átok volt. Vagy az anyukára, vagy a családra volt valamilyen átok. Én az átkot és a rontást nem különítem el, egyszerre gyógyítom mind a kettőt.

– *Amikor leveszi a rontást, akkor az Istenhez imádkozik. Az eszközök, amiket használ, szentelmények?*

KT: A viasz az szentelt, de a víz az sima csapvíz.

– *A ráolvasáson és a viaszöntésen kívül más módszert is használ? Jósol például?*

KT: Csak a ráolvasást és a megöntést csinálom, jósolni nem szoktam. Bár a megérzéseim általában jók, beválnak, meg megálmodok sok mindent, előre tudok dolgokat, de ez valamikor nem is jó.

– *Milyen típusú rontásokkal találkozott?*

KT: Mindenholnan, mindenfélével jönnek hozzám. Annyi fajta betegség rontás, szerelmi rontás van. Volt egy cigány család, bejöttek, biztos voltak

vagy kilencen a házban, de a legkisebbtől legöregebbig (*mind eljött – a szerk.*) Jött egy fiú, egy olyan huszonéves fiú, huszonkét éves volt, és mondja, hogy szerelmes a lányba, de nem nagyon szeretnék a szülők (*mármint a lány szülei – a szerk.*), ő meg szeretné, ha hozzá menne feleségül, meg satöbbi. Hát én a fiút megöntöttem, satöbbi, minden oké, nem is jöttek hozzám. Majd eltelik egy év, jönnek hozzám, azt mondja, hogy : „Tibi bácsi, nem lehetne megcsinálni, hogy, na... El akarnék válni, nem akarok már a feleséggel élni, nem lehetne megcsinálni, hogy kiszerelesen belőlem?”

Na, mondom, hagyjál nekem békén, eridj innen elfele!

– *Akkor tulajdonképpen ez egy szerelmi kötés volt?*

KT: Igen, igen... Azzal azt csináltam, hogy csináltam egy kötetést, hogy hiányozzon neki a fiú... Hogy kelledjen neki, na...

– *Ezt milyen módszerrel lehet előidézni? Megetetéssel?*

KT: Nem, nem! Az már nem jó dolog, én ilyeneket nem csinálok. Én csak fohászt mondok.

– *Szóval ráolvasással?*

KT: Igen, igen. Én rontást nem csinálok, az már csúnya dolog, az nem én vagyok, én csak jót tudok csinálni.

– *Hogyan definiálja saját magát? Mint javas, gyógyító, esetleg természetgyógyász?*

KT: Őszintén szólva sehogy. Nem nevezem magam semminek. Valahogy, mintha a jó Isten adta volna ezt nekem... Sokan, a haverok kötekednek velem, viccelgetnek, mondják, hogy „boszi”, „öreg boszi”, rám és a családra, volt, aki egy kis boszorkányt vett nekem ajándékba, de csak viccből, nehogy komolyan vegyem. De én nem tudom, hogy hogy nevezem magamat, mert én csak csinálom a dolgomat, teszem a dolgomat. A másik, hogy én nem kérek érte pénzt. A nagyanyám mondta, hogy soha ne kérjél pénzt. Sokan kérdezik: mennyivel tartozok? Semmivel. Esetleg, amit jó szívvel adnak. Mindig mondom, ha egy hagymát adnak, akkor egy hagymáért fogok gyógyítani, ha egy kávé, akkor azért. De én nem kérek semmit, nem pénzért csinálom. Olyan is volt, hogy itt hagytak egy pezsgőt, vagy letettek az asztalra X/Y összeget, de én kémi nem kérek. Keresztényi kötelességem és kész.

– *Milyen vallású Ön?*

KT: Református vagyok. Nem vagyok nagy templomjáró, de a hit az nagyon fontos számomra. Én papokkal is beszélgettem erről sokszor. Attól, hogy valaki pap, még ugyanolyan ember, mint mi vagyunk. A mi papunk, a református pap szerint ezek a dolgok a Sátánt segítik. De beszélgettem

egy római katolikus pappal, eljegyzésen voltunk és egy asztalnál ültünk, hát szóba került ez is. Ő azt mondta, hogy ez természetes dolog. Ő nyilván jobban ismeri a Bibliát, mint én, és felhozott belőle példákat. Azt mondja, miért ne? Vagy volt itt a szomszéd faluba egy Tamás atya, az talán tavaly kapott kitüntetést a magyar parlamentben – a tévében láttam – vele is beszélgettünk. Ő keresztelte a komáméknak a kisiút, a keresztfiamat, ő is azt mondta, hogy ebből semmi nincsen. Valamelyik pap így gondolja, valamelyik ügy. Egy pap se prédikál egyformán a templomban sem.

– *Betegségrontásokkal, teteményekkel fordultak Önhez?*

KT: Bizony, hogy fordultak, sokszor. Az már rontás, az már komoly rontás, és azok már nem gyerekek, hanem felnőttek, akik ilyenrel fordultak hozzám. Mikor a családba sok gond jött, egymás után jöttek a problémák, betegségek és satöbbi. Volt egy olyan eset, hogy nálunk a családban is volt gond. A feleségemmel, nyugodjon, már meghalt két éve, vitáztunk elég sokat. És akkor mondom neki, na várjál, én most ráolvasom ezt a rontást arra, aki ezt velünk csinálja, visszafordítom rá, de úgy, hogy jöjjön be a házukba, nem jól érezze magát. Meghalt már mind a kettő, a feleségem is, meg ez a barátnője. Szóval én ezt megcsináltam, kimentem, bejöttem, egy olyan tíz perc múlva jön a barátnője, mondja, hogy: „Te Szilvi! Én olyan nem jól érzem magam, minden bajom van.” És amikor ő elment, akkor mondja a feleségem: „Hoppáré...”

– *Ezeket a rontásokat irigységből végzik?*

KT: Irigységből is, ha a családban jólét van, boldogság... Minden család más, ugye minden családban vannak gondok, problémák, vita is van, nem is házasság az, amelyikben nincsen, igaz? De valaki azt is irigyli, ha a másiknak kicsit kevesebb van a családjában, mint az övében. Valami mindenképp motiválja őket, ez lehet az irigység, bár mi sosem éltünk olyan jól, mármint anyagi értelemben, de valamire mégis irigy volt ez a rontó.

– *Természetfeletti lényekkel kapcsolatos tapasztalata volt-e, vagy ismer-e ilyen történetet?*

KT: Elmondok most egy történetet, amit én nagyon sokáig nem meséltem el senkinek. Hát legalább harmincöt-negyven évig senkinek sem mondtam ezt el. Utána a feleségemnek elmondtam, meg még egy-két embernek, csak akkor nem mondtam el. Volt egy olyan esetem, tehát nem voltam részeg, és nem látomásom volt, én most sem iszok abszolút semmit, de akkor még tizennégy éves körül lehettem, nem akarok hazudni, nem tudom pontosan, de valahogy úgy tizenhárom-tizennégy éves lehettem. Na most... ott a

szülői háznál volt egy kis nyári konyha – olyan négyszer három-három és feles –, és anyu aludt, volt ott egy kis ágy, négyen voltunk testvérek, fiúk, és mi beszélgettünk ott a konyhában. Anyu ott volt, a két bátyám és én, tehát négyen voltunk. És anyu, ahogy ott feküdt. És én láttam a nyakán, hogy ott egy fekete farkok. Egy ördög ott fekszik. Eltelik három perc, öt perc, tíz perc, én meg csak nézek, hogy jól látom-e, olyan három méterre volt. Nézem a többieket, a testvéreimet, nem látnak semmit. Felálltam, közelebb mentem, olyan fél méterre, onnan nézem, hogy jól látom-e. És onnan is azt látom, hogy egy fekete farkok az anyám vállán, a nyaka köré tekeredve. Nem volt se fekete macskánk, se patkány nem lehetett, az ördög vagy valami ördögi lény volt, és ott feküdt anyu mellén. Ezt nem mondtam azóta sem, csak miután harmincvalahány év eltelt, mert nem hittem magamnak, hogy én azt látom. A testvéreim nem látták, ha látták volna, mondták volna. Nem is mertem nagyon hangoztatni, mert féltem, hogy azt gondolják majd rólam, hogy hibás vagyok.

– *Kisértetekkel, visszajáró lelkekkel kapcsolatos történeteket ismer, hisz-e bennük?*

KT: Hallottam, ez is hit kérdése. Én úgy hiszem, hogy valami van, valami van, mert sokat hallottam is, meg hiszem is, hogy van. Az életben sok olyan van, ami kapcsolódik valamihez, csak az ember nem figyel oda rájuk, jobban oda kellene figyelniük az elhunytakra is. Mert van olyan álmom is, amiben üzenni próbálnak, fel akarják venni velünk a kapcsolatot.

– *Gyermekijesztő lényeket ismer? Hisznek ezekben Bene településen?*

KT: Hallottam ilyesmit, de én soha nem ijesztettem a gyerekeimet.

– *És a kígyókőről mit tud?*

KT: Ez nagyon jó kérdés, mert erről tudok. Innen van a mondás is, hogy: „Egy követ fújnak”. Amikor nagyon kicsi voltam, nagyapám adott nekem egy követ. Egy gömbelyű kő volt, nagyon szép gömbelyű, és a közepe mintha a Vénusz volt, de szírvárványszínű, és mindenfelé, ha forgattam, kígyószemek voltak, mindenhol. És azt a követ gyerekkoromtól őriztem. Ez kígyó-fújta kő volt. Nagyapám így adta, ha ő hazudott, akkor én is hazudok, de ő így mondta, a hegyen találta. És egyszer, nem nagyon régen, lehetett olyan tizenöt évvel ezelőtt, vadászpuska van nekem ott a szénben, és az ilyesmi oda be vannak téve. És akkor egyszer a Tibike fiamnak mutattam, betettem és utána eltűnt. Annyit tudok a kígyó-fújta kőről mondani, hogy nekem az volt, a nagyapám azt mondta, hogy az. Gyógyítani én nem tudtam vele, csak nézegettem, fogdostam, ha a kezem ügyébe került.

– *Meg tudna osztani velem további, rontással kapcsolatos történeteket?*

KT: Persze, rengeteg van. Eljönnek ide hozzám, és mondják, hogy nem jól vannak a családban. Én megöntöm a viaszt, és akkor meglátom, kiadja nekem a viasz, mi történt, ki csinálta a bajt. Nem mondom meg konkrétan, csak körülírom, például mondom, hogy férfi volt, hosszú köpenyes, vagy hosszúhajú nő, satöbbi, amit a viasz kiad. Vagy, ha például egy gyerek megijed, akkor is kiad egy kutya alakot, vagy kakast, szóval, amitől megijedt. Ezt a viasz kiadja. A tárgyat is kiadja néha, amivel megrontottak valakit, de az ritkább. Inkább a rontó személyét mutatja meg a viasz. Régebben gyakoriak voltak a gazdasági rontások is, amikor a másik jószágát rontották meg, régen voltak, akik tudták ezt csinálni, főleg a tehenet. Véres tejet adott, vagy elvették a tejét, de ma már nem nagyon van jószág, úgyhogy ez sincs. De amivel engem legtöbbször keresnek, a gyermek megijedése, a mögött nem mindig rontás vagy ártó szándék áll. Sokszor csak lát valamit a gyermek a televízióban, amitől megijed, egy sárkányt, vagy egyéb ijesztő lényt. Vagy egy kutya megugatja, és attól ijed meg, felsír, nem tud aludni. Ha beteg a gyerek, azon nem tudok segíteni, én nem vagyok orvos, csak az ijedtséget szüntettem meg. De én hiszem, hogy az emberek alapvetően jók. Még a leggonoszabb emberben is van jó, még az is szeret valakit, nincs olyan, hogy valaki száz százalékosan rossz, gonosz. Csak nem mindenki tudja meglátni a másokban a jót.

– *A megverődés megelőzésére a Beregvidéken sokan vörös fonalat tesznek az újszülöttek csuklójára. Ön szerint ez hatékony védelmet nyújthat a gyermek számára?*

KT: Hallottam erről, tudom, hogy tesznek piros madzagot a gyermekek kezére, de én nem foglalkozok vele. Ha használják, akkor biztos van benne valami, az én menyem is tett az unokám kezére. De mondjuk neki nem segített, mert lementem, hallom, hogy sír. De a menyem nem hisz benne, úgyhogy kimentem, úgy olvastam rá, mire bementem, a gyerek megnyugodott.

– *A különböző ünnepekhez kötődő hiedelmekről tudna-e mesélni? Van-e olyan jóslások például, amit Ön is kipróbált?*

KT: Van, amit a nagyanyám mondott nekem, azt például kipróbáltam én is, tizenévesen, tizenvillemennyi évesen. Karácsonyba, szenteste kell menni a kútra, és felhúzni egy viderbe vizet. Megmosdol, nem szabad megtörülközni, és úgy lefeküdni. És aki majd viszi neked a kendőt, hogy törülközzél meg, az lesz a feleséged, vagy a férjed. Ezt ki is próbáltam én is. Álmodtam is, jött is, de nem ismertem meg, hogy ki az. Jött egy fiatal lány, és mondta,

hogy törülközzél meg. Egy ismeretlen volt akkor, aki hozta a kendőt, de hát ezt még kisgyerekként, tizenhárom-tizennégy évesen próbáltam. Hát, meg a gombócba, a gőzönfőtt gombócba tesznek neveket, oszt amelyik feljön, az lesz a felesége, férje.

– *Korábban említette, hogy szentelt viaszt használ a megöntéshez, és azt is, hogy református vallású. A reformátusok nem szentelnek például pászkat, barkát. Hogyan jut hozzá a szentelményekhez?*

KT: Nekünk mindig hoznak. A menyem például görögkatolikus, a fiam is ugye református, de görögkatolikus templomba esküdtek, mennek a fiammal húsvétkor pászkat szentelni, és adnak belőle: egy kis szentelt pászkat, egy kis szentelt vizet, mindenből egy kicsit.

– *Mit tud mesélni a bábákról?*

KT: Hát én is úgy születtem, nem volt orvos, bábánál születtem. Itt a faluban volt akkor egy olyan, nem volt itt akkor, hatvanban se orvos, se szülész, csak a bába. Azok is sok mindenhez értettek.

– *Tud-e mesélni egyéb hiedelemalakokról, lényekről?*

KT: Tudok egy érdekes dolgot, apám mesélte. Apu annak idején nálunk fent itt pénztáros volt. Ez a kolhozidőben volt. Fent a hegyen volt egy kastély, és ott volt a kolhoziroda. És ő magyarázta, hogy jött lefele, és előtte átment – ez este, már sötét volt – egy kalapos ember, egy hosszú köpenybe, egy árny a semmiből. Hogy halucinálta, vagy nem, én nem tudom, de ezt ő akkor többször mesélte is mindenkinek. Ezelőtt, talán úgy két éve, a lányomék jöttek hazafele Beregszászból. És itt, tőlünk olyan ötszáz méterre van ez a kis út felfele, oda a hegy alá, de már nincsen meg az a kastély se, az régen leomlott, és akkor a lányom ült oldalt, és épp ott jártak, ezzel az úttal szembe, és rászólt a férjére, hogy:

– Te vigyázz – azt mondja –, elütöd azt az embert!

– Milyen embert? – kérdi a férje.

– Hogyhogy milyen embert? Te nem látod, itt áll az autó előtt!”

És akkor hazajöttek, mondják nekem, hogy majdnem elütöttek egy embert, ott ment át az autó előtt. Én nem szoltam nekik semmit, csak így mondom: „Lányom, fekete kalap volt rajta? Meg ilyen hosszú köpeny? Magas ember volt?”

Az meg csak néz rám: „Apu, te honnét tudod?”

Mondom, hát onnét, hogy apu ezelőtt már nem tudom hány éve, vagy ötven éve látta ugyanígy.

– *Akkor ez egy kísértet vagy visszajáró lélek lehetett?*

KT: Ez egy visszajáró szellem volt, biztos. Mert azóta tényleg eltelt több mint ötven év, és senki se látta. És amikor a lányom magyarázta, hogy hol, akkor eszembe jutott, hogy apu is ugyanígy mondta, hogy ugyanazon a részen bukkant elő. Én az alapján írtam le a kinézetét a lányomnak, ahogy apu mondta, és valóban ő is azt mondta, hogy ez az „ember” volt. Ugyanaz, akit apám látott ugyanazon a helyen, és ötven év alatt nem változott.

– *Szépasszonyokról, lidércekről vagy egyéb természetfeletti képességű lényekről tud-e mesélni?*

KT: A feleségem meghalt két éve. Tizedikén volt a születésnapja, huszadikán meghalt koronavírusban, de a szíve is beteg volt már előtte. Szerdán vittük be a kórházba és szombaton meghalt. Csak azt akarom ezzel mondani, hogy előtte így mondja nekünk, hogy az éjszaka álmódott. Angyalkákkal álmódott, azt mondja, hogy az angyalkák lejöttek, és vitték őtet fel a levegőbe.

Mondja: „Meg fogok halni.”

Mondom: „Hagyjad már a hülyeséget, dehogy fogsz.”

De, azt mondja, ő megálmodta. És nem telt bele négy nap, meghalt. Hogy összefüggésben van-e azzal, hogy angyalkákkal álmódott, nem tudom, de ez így velünk történt. Ha már az álmokról beszélgetünk, velem is történt egy eset. Ez is rég, a nyolcvanas évek közepe-vege felé volt. Volt egy piros Lada ötösöm, és olyan november vége fele volt az idő, és a bátyámnak volt egy rossz garázsa, de tényleg nagyon rossz volt. A bátyám már elköltözött otthonról, és én tartottam a garázsban az autót. Este lefekszek, eltelt egy kis idő, aztán éjfél fele felébredtem arra, hogy azt álmodom, hogy leesett egy nagy vizes hó, rászakadt a garázsra a tető és összetört az autó. Ah, mondom, ez nem lehet igaz, estefelé is olyan jó idő volt, de azért kinézek. Ahogy kinézek, egy olyan harmincöt centis vizes hó... Beültem az autóba, hogy kihajtsam. Nem mentem három métert, összeszakadt a garázs. Na most, hogy ez véletlen volt-e, vagy sem, de így volt.

Akkor egyszer felkeltem vasárnap reggel. Készültünk a haverokkal vadászni. Most már harminchárom éves, de akkor még nagyon jó állapotban volt a Lada Szamarám. Mindig ott álltam vele a dufarba. Éjszaka arra keltem, hogy azt álmodom, összetört az autó. Fölkelek, mondom: „Nem is törtem össze az autót, hát nem is voltam sehol.” Azelőtt nap a barátomnál voltam, egész nap nem is ittunk semmit, utána hazajöttem. Hát jó, felöltözök reggel, felveszem a puskát, ülök befele az autóba, nézem, a bal hátsó ajtaja össze van törve. Kérdezem Szilvit, ki törte össze az autót, de ő azt mondja, nem tudja. Utána meg lett, ki törte össze, de én megálmodtam éjszaka, hogy

az autó össze lett törve. Szóval a barátom ment neki álló helyben, én nem voltam ott. Csak mondom, ilyeneket az ember megálmodik vagy megérez, vagyis van ilyen, én hiszek ebben.

– *Mióta foglalkozik öntéssel és ráolvasással?*

KT: '87-től, '86-tól. Körülbelül akkor kezdtem.

– *Hány emberen segített az évek során?*

KT: Nem tudom. Nagyon sok emberen...

– *Száznál több emberen?*

KT: Persze, száznál jóval többen.

– *Ha százalékarányban kellene kifejezni, hogy milyen bajokon segített, hozzávetőleg hogyan osztaná el?*

KT: Hát körülbelül hetven százaléka megverődött, megijedt gyermek, a maradék harminc meg a rontás, átok, ilyesmi, ezeken segítettem.

– *Mi a különbség az átok és a rontás között?*

KT: Az átok, amikor rosszat kívánunk valakinek, ezt kimondjuk, benne is van a szó: megátkozunk valakit. A rontás ennél súlyosabb, aki ezt csinálja, az már szinte egy rögeszme. Annál rosszabb a rontás, minél többen csinálják. Mert van, hogy nem egy ember csinálja. Van például három barátnő, azok összeülnek és együtt rontanak. Pedig vallásosak, templomba járók. De, ha egyiküket megsérti valaki, vagy nem tetszik valamelyiküknek, akkor összejönnek hárman, és addig-addig csinálják, meg imádkoznak a Sátánhoz, míg annak a valakinek baja nem lesz. Vagy rábőjtölnek, ez régen is volt. Ha valaki nagyon rosszat akar csinálni, akkor rábőjtől, például felfogad valamit, például, hogy kilenc napig nem eszek ezt vagy azt, vagy nem csinállok ezt vagy azt, tehát megvon magától valamit, cserébe kér valamit, hogy a másiknak baja legyen, vagy valami rossz következzen be, ez az, amikor valakire rábőjtölnek. De én ilyesmivel nem foglalkozok. Én a jó oldalon állok, de sokan rontanak. Bedobnak a kerítésen valamit például. A harmadik szomszédasszonynak egy kis kereszt volt a kisajtóján. Egy olyan tíz centis kis fakereszt. És akkor sose volt neki se jó semmi, és akkor jött hozzám.

– *Mi a teendő az ilyen rontásokkal?*

KT: Én akkor azt a keresztet először megöntöttem, levettem róla a rontást, utána a hölgyet is megöntöttem, és a keresztet utána eltüntették. Én mondtam neki, hogy vagy égessétek el, vagy dobjátok a Borzsába, de ne legyen neked közel. Nem is lett volna szabad megfogni, de ha már megfogta, akkor meg kell önteni a rontó tárgyat is, meg az illetőt is, aki megfogta.

– Benében Önön kívül egy emberről tudok, aki gyógyítással, rontások levételével foglalkozik, vele korábban szintén készítettem már interjút. Van-e esetleg más is a településen, vagy a környéken, aki ezzel foglalkozik?

KT: Itt Benében a Lacin meg rajtam kívül mást nem tudok. Borzsován volt egy néni, meg Keresztúrban, oda is nagyon sokan jártak. Ilyet például, hogy pohárba szenesvizet, azt nagyon sokan csinálják, azt szinte bárki tudja. Ilyen ráolvasást, amit én csinálok, más nem is nagyon tud. Van, aki más módon leveszi a rontást, de úgy, azzal a módszerrel, amivel én, úgy nem, vagy nem tudok róla. M. Laci természetgyógyász inkább, ő máshogy csinálja, mi jóban vagyunk, olyan is volt, hogy én küldtem hozzá beteget, nincs köztünk rivalizálás. Tegnap is beszélgettünk, jól megvagyunk egymással. Hozzá is sokan járnak, sok az ukrán, bentről⁷ jönnek.

– *Melyek a legnehezebben „kezelhető”, legsúlyosabb rontások?*

KT: Mindenképpen a halált okozó rontások. Régebben lemosták a halottat, ezzel a halottas vízzel nagyon komoly, halálos rontást tudtak különbözőképpen csinálni. Például az udvarára öntötték annak, akit meg akartak ölni, vagy egy kis üvegben feldobta a rontó, meg is itathatta. De ez már nagyon súlyos, gonosz rontás, amibe belehal az áldozat. Mostanában ilyen nincs, inkább a betegséget okozó, vagy szerencsétlenséget előidéző rontásokat csinálják. Ahány ember, annyiféleképp akar rosszat tenni, van, aki azt akarja, hogy semmi se sikerüljön a másiknak, ne legyen haszna semmiből, más a legfontosabbat, az egészséget és a családot veszi célba.

ÖSSZEGZÉS:

A Kovács Tiborral készített interjú megerősíti, amit Zubánics László, Vargáné Katona Mária és még számos recens Kárpátalja néphitéről szóló néprajzi tanulmány szerzője megfogalmazott: *hiedelmekkel, s ezekhez fűződő mágikus cselekedetekkel még napjainkban is találkozhatunk Kárpátalján.*⁸ Jelen kutatás bizonyítja, hogy a kárpátaljai magyar – ezen belül a beregvidéki – hiedelemvilág olyan páratlanul gazdag, hogy rengeteg vizsgálat lehetőségét rejtje még magában. Bár a fiatalabb korosztály számára kellemetlen beismerni – és ez jelentős mértékben megnehezíti az adatgyűjtést –, a kisgyerekes szülők is hisznek a mágikus ráolvasások és a viaszöntés hatékonyságában, hiszen zömében ők azok, akik bajukkal a benei javashoz fordulnak.

⁷ Itt az adatközlő Belső-Ukrajnát érti a „bent” kifejezés alatt.

⁸ ZUBÁNICS–VARGÁNÉ KATONA 2007:5.

A Kovács Tiborral folytatott beszélgetés arra is rámutat, hogy a beregvidéki magyarság több szakrális eredetű elemet is megőrzött a népi gyógyító hagyományában. A benei viaszöntő példája szemlélteti, hogy a mágikus eljárásokba vetett hit vallási hovatartozástól független, emellett a gyógyítás során a szentelményeket is vallási hovatartozástól függetlenül alkalmazzák, nem kizárólag a katolikusok sajátja, hanem a protestáns hívek is részesülni akarnak a mágikus erővel felruházott szentelményekből, ezért – akárcsak maga a gyógyító – a hétköznapi emberek is beszerezik ezeket a katolikus rokonoktól vagy barátoktól. Bartha Elek írja a görögkatolikus szentelményekkel kapcsolatban: „*A keresztény rituálé hatalmas szimbólumrendszere a népi képzelet termékeny talajára hullva új meg új hatásokat hozott létre. Mögötte mindig ott állott az egyház, hogy ezt a folyamatot állandóan táplálja, de egyúttal túl messzire se engedje, a vallás hivatalos gyakorlatától.*”⁹ A benei öntő az interjú során elmesélte, hogy több református és katolikus pappal is beszélt a tevékenységéről, az egyházi személyek véleménye megoszló volt ezzel kapcsolatban. A népi vallásosság és a mágia között nem lehet éles határvonalat húzni: a szentelmények és a gyógyítás során elhangzó, Istenhez való fohászkodás és gesztusok a vallási szertartások és a népi gyógyítás összemosódását eredményezik.

A szakirodalom szerint a családon belüli orvoslás öröklődik, az utódok belenevelődnek az ilyen jellegű hagyományokba, hasonlóképpen történt mindez Kovács Tiborral, hiszen felmenői között többen is foglalkoztak gyógyítással. Tibor számára a nagymamája leírta a ráolvasás szövegét és a viaszöntés menetét, majd félrerakta, hogy amikor ő meghal, az unokája vigye tovább ezt az örökséget. Azt az általánosan elfogadott állítást is igazolja a benei öntőember példája, hogy ezt a tevékenységet nem végezheti bárki, szükség van hozzá veleszületett hajlamra, tehetségre is, hiszen a nagymama halála után Tibor édesapja is megpróbált a leírás után gyógyítani, de nem járt sikerrel. Azt, hogy az utódok közül kiben van meg az a hajlam, ami által specialistává válhat, a hozzáértő meglátja, megérzi – nem volt ez másképp Tiboréknál sem –, nem véletlen, hogy a leírást Tiborra hagyta, nem pedig a fivéreire.

A benei javas kétféle eljárást alkalmaz: gyógyító céllal a ráolvasást, valamint az öntést, ami egyrészt diagnosztikai célt szolgál, másrészt maga is gyógyító erővel bír. Mindkét mágikus módszer ismeretes nemcsak a magyar nép hiedelmében, hanem egész Európában, a skandináv népektől Olaszorszáig. Az öntést az arab népek is gyakorolják, úgy hiszik, amilyen

⁹ BARTHA 1982. 802.

arab betűt látnak meg a megszilárdult ólomban, olyan kezdőbetűjű az ártó neve.¹⁰ A népi gyógyászatban az öntés vagy megöntés általános eljárását a Magyar Néprajzi Lexikon a következőképp írja le: „*Valamilyen könnyen megoldasztható vagy eleve folyékony anyagot hideg vízbe öntöttek, ahol az megszilárdult. Alakjából következtetéseket vontak le, elsősorban a betegség okára nézve. Az eljárásnak gyógyító erőt tulajdonítottak. Többféle betegség ellen alkalmazták: legáltalánosabban az ijedtség, Ny-Mo.-on a szemverés ellen. Az öntés anyaga országosan ólom, Dunántúlon és K-Mo. kis területén viasz, É-Mo.-on pedig ritkán tojásfehérje. Az öntést bárki végezhet, aki ismerte a módját, a Dunántúlon azonban gyógyító specialistaikhoz, az öntőasszonyokhoz vitték a betegeket.*” [Magyar Néprajzi Lexikon /O/ öntés.] Az egykor Kelet-Magyarországhoz tartozó Kárpátalján szintén a viaszt használják a megverődött vagy megrontott ember megöntésére. A viasszal végzett öntést a ruszinok is évszázadok óta előszeretettel alkalmazzák a betegség vagy a rontás okának feltárására. Kutatásom során a legtöbb adatközlő úgy nyilatkozott, hogy a Kárpátalján élő szlávok (ukránok, ruszinok) a magyaroknál gyakrabban alkalmaznak mágikus eljárásokat és erősebben hisznek a természetfeletti erőkben.

A ráolvasás archaikus formában élő, mágikus célra használt szöveg, melynek elmondása az egyéni élet befolyására irányul.¹¹ Pócs Éva megfogalmazásában: „*A ráolvasás a szómágia egyetemes eszköze. Mindenütt és mindig ismerték és használták, ahol a mágia hathatóságában hittek, amíg a mágia eszközeit hathatósan hitték az egyéni boldogulásra, a munkák segítésére, a betegségek, vadállatok, élősködők és rosszindulatú természetfölötti hatalmak elhárítására, egyáltalán az élet bármely területének pozitív vagy negatív irányú befolyásolására.*”¹² Noha a ráolvasások célja a legtöbb esetben a gyógyítás, rontó, féregűző és szerelmi varázslást célzó típusai is ismeretesek a magyar néphitben. Kovács Tibor elmondása szerint rontó célú, valamint féregűzésre irányuló ráolvasást sohasem használt, ellenben a gyógyító fohászok mellett egy alkalommal szerelmi kötést idézett elő ráolvasással.

A Magyar Néprajzi Lexikonban olvasható, hogy: „*A gyógyító ráolvasások egy része a gyógyítók – gyakran titokban tartott, meghatározott módon öröklődő – ismeretanyagához tartozott, más része közismert volt, alkalmoszerűen*

¹⁰ Magyar Néprajzi Lexikon: /O/öntés

¹¹ Magyar Néprajzi Lexikon: /R/ráolvasás

¹² PÓCS 1986.240.

mindenki használta. Általános volt az a hit, hogy a szöveg elveszti hatását, ha elárulják valakinek.” [Magyar Néprajzi Lexikon /R/ ráolvasás.]¹³ „A rontásnak ráolvasás az orvossága. Ráolvasó szöveg megszerzése azért bajos, mert aki elmondja, annak odatesz a tudománya. Nem lesz többé fogatos a ráolvasása.” [LUBY 1936:25]A mélyinterjú alátámasztotta, hogy a beregvidéki hiedelmekben máig él az a képzet, miszerint a szöveg hatását veszíti, ha megosztjuk valakivel – bár az öntés menetét készségesen leírta –, és Kovács Tibor az előbb említett ok folytán az általa használt ráolvasás szövegét nem osztotta meg.

A benei javas úgy érzi, azért kapta a tudását, hogy szolgálja vele embertársait. Bármikor elérhető, mint mondta, még a mezőn is ráolvas, ha úgy hozza a szükség. Mindezért sohasem kér semmilyen anyagi ellenszolgáltatást. Amit hálából kap, azt elfogadja. Kutatásom során többször sikerült lejegyezni arra vonatkozó adatot, hogy az „igazi” tudását Istentől szerző gyógyító nem vár fizetséget: „Az igazi javasasszonyok soha nem fogadnak el pénzt a szolgáltatásukért. Legfeljebb az önként, hálából vitt ajándékokat, például élelmiszert.” [KOSZTYU: 2015. 61.]

Tibor élete során többször találkozott mítikus, természetfeletti lényekkel. Gyerekkorában elmondása szerint „az ördögöt, vagy valamilyen ördögi lényt” látott körbefonódni alvó édesanyja nyakán. Nehéz azonosítani ezt a lényt, mivel Tibor csak a fekete farkát látta. A szláv népeknél ismeretes mora – a magyaroknál nora – éjszaka jön, ráül az ember mellére és szopja.¹⁴ A mellkasra fekvés, nyomás, valamint az asszonnyal hálás pedig a lidérc sajátossága. Róheim Géza Réső Ensel Sándor nyomán a lidérc távollevő szerető¹⁵ funkciójáról írja: „Olaszfalun olyan fiatal asszonyokhoz jár éjjel, akik nem szeretik az urukat.”¹⁶ Valamint: „Kecskeméten el is hál az asszonnyal, meg pénzt is hord.”¹⁷

A lidérc ördögszerető, tehát incubus (nő esetében) vagy succubus (férfi esetében) mivelára Dömötör Tekla is számos példát gyűjtött a magyar nyelvterület szinte minden részéről.¹⁸ Vélhetően egyházi hatásra több, korábban közismert ártó szándékú lény halt ki a hitvilágunkból, ezek később az ördögre cserélődtek fel. Ez lehet az oka, hogy egyes területeken

¹³ Magyar Néprajzi Lexikon: /R/ ráolvasás.

¹⁴ DÖMÖTÖR 1989: 101.

¹⁵ BELLOSICS 1902: In. Ethnographia XIII.124, RÓHEIM 1990: 94.

¹⁶ RÉŚŐ ENSEL 1866:270.

¹⁷ RÉŚŐ ENSEL 1866:270., RÓHEIM 1990: 94.

¹⁸ DÖMÖTÖR 1981:78.

a lidérc szerepkörében is az ördög elnevezés állandósult. Az elnevezésen kívül viszont semmiféle kapcsolat nincs a lidérc és a keresztény egyház ördöge között.¹⁹ Azonban, ami a külső jegyeket illeti, a Tibor által leírt lény nem azonosítható sem a magyar nyelvterületen ismert lidércsel (hiszen az általában „*apró fekete szárnyas jószág*” ritkábban csipegető kicsibe vagy apró, majomfejű emberke képében járó kis házi ördöggént ismeretes²⁰), sem a morával, aki a magyar leírás szerint apró, csupasz emberke.²¹ A külső jegyek alapján a fekete, bozontos fark leginkább a magyarság által is ismert ördögfigurával, a kutya, ló, macska, farkas és kígyó alakját is magára öltetni tudó werwolf-démonnal, esetleg az erdélyi ördögalakkal, vagy a román priculici-csal mutat hasonlóságot.²²

Az interjú során elhangzott továbbá, hogy Tibor édesapja és a lánya is találkozott egy „a semmiből hirtelen felbukkanó és eltűnő magas, fekete kalapos, hosszú köpenyes alakkal”. A két találkozás között a javas elmondása szerint több mint ötven év telt el. A lény külseje és megjelenésének helyszíne azonban mindkét találkozás során azonos volt. Tibor feltételezése szerint egy kísértettel találkoztak családtagjai. A visszajáró lelkeket, a lidércet és a tisztátalan lelket a ruszin és magyar hiedelem is felruhazza az alakváltás és a láthatatlanná válás képességével. Emiatt e három hiedelemlény alakja sokszor összemosódik. Azok a lények, amelyek ugyanazon a helyszínen többször megjelennek, a helyek szellemei. A *Magyar Néprajzi Lexikon* meghatározásában: „*olyan szellemek, amelyeknek fennhatósága a kultúra tárgyaira: épületekre (ház, istálló, csűr), hidakra, bányákra, hajókra terjed ki; ott jelennek meg az embernek.*”²³ Ezek sok esetben kincsőrző szellemek, az erre vonatkozó adat igen gazdag a szakirodalomban, tájegységként rengeteg variánsa megtalálható, leggyakrabban ősz öregember, ritkábban *fehért ruhás ember, boszorkány, ördög, pap, kutya, disznó, (veres) kakas, béka* stb. képében is megjelenhet.²⁴ A bolyongó szellemekkel azonban csak véletlenszerűen lehet találkozni.²⁵

¹⁹ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Ö/ ördög

²⁰ RÖHEIM 1990:93.

²¹ DÖMÖTÖR 1981:101.

²² PÓCS:1989:135.

²³ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Helyek szellemei/

²⁴ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Helyek szellemei/

²⁵ KESZEG : 2014: 107.

IRODALOM:

- Bartha Elek: *Adalékok a görög katolikusok eucharisztikus szentelményeinek néprajzához. In Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére.* Balassa Iván – Ujvári Zoltán (szerk). Debrecen, 1982. 802.
- Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Bp., 1981.
- Keszeg Vilmos: *Mezőségi hiedelmek.* Marosvásárhely, 2014.
- Kosztju Katalin: *Rontás és igézet a 21. században.* Ungvár, 2015.
- Kótyuk Erzsébet: *Ha ad az Isten bajt, ad ahhoz erőt is ... Népi orvosló hagyományok és hiedelmek az Ung-vidéki magyar falvakban.* Intermix kiadó, Ungvár–Budapest. 2020.
- *Magyar Néprajzi Lexikon*, IV. kötet N-SZé. Főszerk: Ortutay Gyula, Akadémiai Kiadó, Bp.
- *Magyar néprajz* VII.: népszokás, néphit, népi vallásosság. Szerk: Hoppál Mihály, Akadémiai Kiadó, 1990.
- Luby Margit: *Bábelelte babona*, Bp. 1936.
- Pócs Éva (szerk.): *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások.* Szeged, 1986.
- Pócs Éva: *Tündérek, démonok, boszorkányok.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1989.
- Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások.* Szeged, 1990.
- Zubánics László–Vargáné Katona Mária: *Boszorkányok pedig nincsenek?! Ungvár*, 2007.